

Helyzetkép a kisgyermek napközbeni ellátásáról, 2014

Tartalom

Igények és lehetőségek	1
Hozzáférhetőség kontra területi adottságok	1
A család mint igénybe vevő szempontjait meghatározó tényezők	2
Bölcsődék, családi napközök, az ellátórendszer alappillérei	3
Területi lefedettség	4

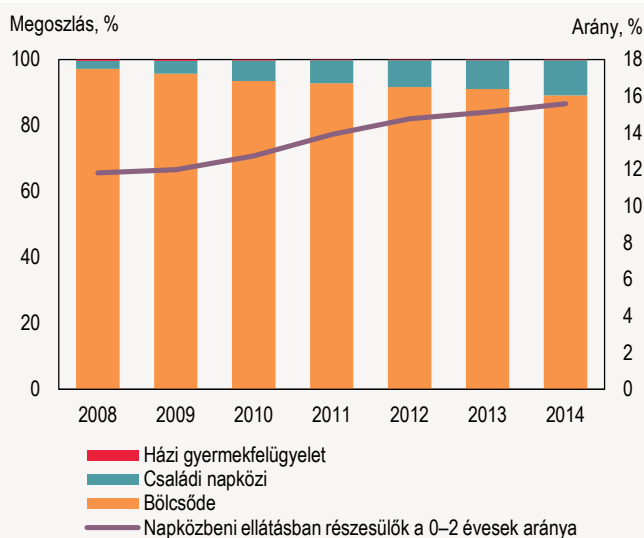
Igények és lehetőségek

A 2002-ben elfogadott barcelonai célkitűzés szerint az Európai Unió tagállamainak 2010-ig a 3 évesnél fiatalabb gyermekek harmada részére bölcsődei ellátást kellett volna biztosítani. Ezt 2010-ig mindössze 11 tagállam érte el, Magyarországon 12,4% volt az arány. Az azóta eltelt négy év alatt az intézményrendszer bővítésével javítottunk az arányon, így 2014-ben a 3 évesnél fiatalabb gyermekeknek a 16,8%-a járt valamilyen napközbeni ellátást biztosító intézménybe¹, főként bölcsődébe vagy családi napközibe.

A gyermekek napközbeni ellátásait alapvetően a gyermekvédelmi törvény² szabályozza, és azokat a gyermekjóléti alapellátások körébe sorolja. A szigorúan vett napközbeni ellátások esetében – bölcsőde, családi napközi és házi gyermekfelügyelet – az igénybevételi arány 2014-ben 15,6%-os volt.

1. ábra

A napközbeni ellátásban részesülő gyermekek megoszlása és aránya

2014-ben mintegy 42 ezer kisgyermeknek a gondozását – a két alapvető intézményes ellátás közül – 736 bölcsőde és 1137 családi napközi végezte, arra az időre, amíg szülei dolgoztak. 2008 óta a 3 évesnél fiatalabb gyermekek napközbeni gondozásában egyre nagyobb teret kapnak a családi napközök. A bölcsődékben és a családi napközökben gondozott gyermekek ezer azonos korú kisgyermekre jutó együttes aránya, ha mérsekeltlen is, de évről évre emelkedik. Míg 2008-ban ezer 3 évesnél fiatalabb gyermekből 120, addig 2014-ben 156 járt a május 31-i referenciánapon bölcsődébe vagy családi napközibe. Ebben a növekedésben a kapacitások bővülése mellett az érintett korosztály létszámának a csökkenése is szerepet játszik.

A napközbeni ellátások igénybevételét alapvetően az határozza meg, hogy egyáltalán biztosított-e az ellátás az adott településeken, vagy azok környékén, de befolyásolja a születések száma és az is, hogy a gondozásból nagyobb részt vállaló szülőnek van-e olyan munkahelye, ahová visszavárják. A kisgyermek napközbeni ellátásának biztosítását a jogszabály a települési, valamint a fővárosi, kerületi önkormányzatok feladataként írja elő, mely keretében a területükön élő gyermekek napközbeni ellátásának megszervezését vagy a másol igénybe vehető ellátásokhoz való hozzájutást kell biztosítaniuk. A több mint másfél évszázados múltra visszatekintő bölcsődei ellátást kötelezően csak a 10 ezer főnél népesebb településeken kell biztosítani, a feladatellátást az önkormányzatok a családi napközök, az önkormányzati társulások, esetleg a civil vagy az egyházi fenntartók bevonásával oldhatják meg. Ezáltal csökkenthetők a térségek eltérő településszerkezete és a települések népességnagysága által okozott bölcsődei lefedettségben megnyilvánuló hiányok. A kapacitáshiány azonban a nagyvárosok mellett a bölcsődei ellátásra eleve nem kötelezett, kisebb lélekszámú településeken is gyermekelhelyezési nehézséget okoz a családoknak.

Hozzáférhetőség kontra területi adottságok

Budapestnek és agglomerációjának kiemelkedő szerepe van a különböző bölcsődei formák és a családi napközök férőhelyek biztosításában. Az egyes megyékben a településszerkezet jelentősen meghatározza az igénybevételi lehetőségeket. A legtöbb napközbeni férőhely egyértelműen ott összpontosul, ahol törvényi kötelezettsége van az önkormányzatnak az ellátás biztosítására, illetve ott, ahol a megfelelő korú gyermekek száma és a munkalehetőségek is férőhelyigényt támasztanak.

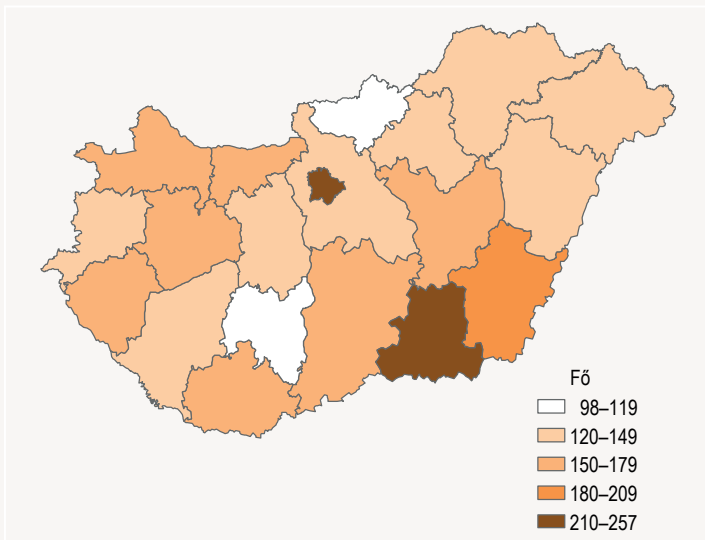
A jellemzően nagyobb lélekszámú településekkel rendelkező alföldi térségben az országos átlagnál magasabbak a napközbeni ellátások és ezen belül is a bölcsődei férőhelykinálat és -igénybevétel mutatói. Hasonló az ellátottság a fővárosban és Pest megye népesebb településeiben is, ahol a rendelkezésre álló munkahelyek nagyobb száma miatt a szülők is jobban keresik a lehetőséget a gyermekek minél fiatalabb korban történő elhelyezésére.

¹ A bölcsődébe, a családi napközibe (5–14 évesek kivételével) beiratott, valamint a házi gyermekfelügyeletet vagy a biztos kezdet gyermekház gondozását igénybe vevő gyermekek együttes számából számított adat.

² 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.

2. ábra

Az ezer 3 évesnél fiatalabb gyermekre jutó napközbeni ellátásban* részesülő gyermekek száma, 2014

* Bölcsőde, családi napközi és házi gyermekfelügyelet.

A napközbeni ellátások országos lefedettségének – az intézmények kihasználtságának – javulása mellett területi egyenlőtlenségek továbbra is léteznek. Településenként az ellátáshoz nem jutó gyermekek és az üresen álló bölcsődei férőhelyek egyaránt megtalálhatók, ezért a kapacitásokat minden esetben a települések adottságaihoz kell igazítani.

Az elmúlt évtizedben tett intézkedések nyomán az új intézmények létesítése, a bölcsődék férőhely-bővítése, illetve a családi napközök pályázati lehetőségei döntően befolyásolták a rendelkezésre álló kapacitásokat. 2010-ben egy férőhelyre 10, 2014-ben 6 potenciális igénybe vevő jutott országosan. Azokon a településeken, ahol a törvény nem teszi kötelezővé a bölcsődei ellátás biztosítását, más, kisebb létszámú intézmény pótolhatja az ellátáshoz való hozzáférést, ami különböző alternatív lehetőségek biztosításával kiegészíthető. Ilyenek a családi napközök mellett az óvodákkal integrált bölcsődék, valamint a 2 ezer lakosnál kisebb lélekszámú településeken a 2 évesnél idősebb gyermekek nevelése az óvoda-bölcsődei csoportokban.³

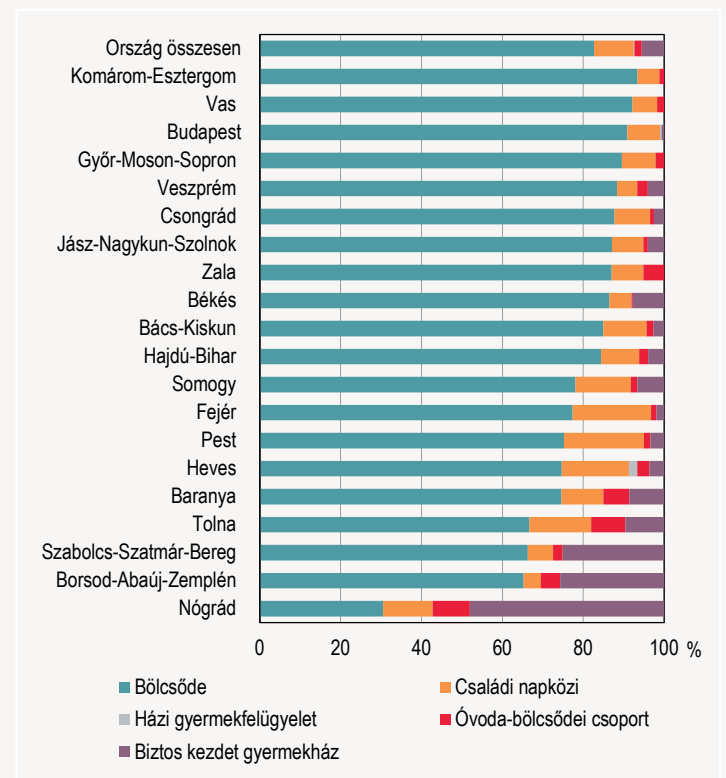
Nem tartozik szorosan a napközbeni ellátások közé, de 2013-tól gyermekjóléti alapellátásként a gyermekvédelmi törvény hatálya alá került a biztos kezdet gyermekház, ami elsősorban az óvodáskort még el nem ért gyermek és szülője számára együttesen biztosítja a társadalmi felzárkózást segítő prevenciószolgáltatást, annak keretében pedig a gyermek napközbeni ellátását is. A biztos kezdet gyermekházban a társadalmilag hátrányos helyzetű gyermekek a szülővel közösen ismerkedhetnek meg a közösségi keretekkel.

A napközbeni ellátások választékának országos megoszlása – a bölcsődei ellátási kötelezettség 10 ezres népességnagyság-határa ellenére – a bölcsődei igénybevétel túlsúlyát mutatja, ugyanis az igénybe vevő gyermekek közül csak minden 4. gyermeket gondoznak más ellátási típusban. A rendelkezésre álló férőhelyek közül a bölcsődék aránya 83, a családi napköziké 10%. A kisebb településeken az óvodai-bölcsődei csoportokban az összes napközbeni ellátásban részesülő gyermek 1,8%-át gondozzák. A házi gyermekfelügyelet – nagyon alacsony arányuk ellenére – fontos szerepet töltenek be az ellátórendszerben, hiszen sokszor a fogyatékkal és/vagy a tartós betegséggel élő gondozottat és családját segítik a gyermek saját otthonában nyújtott szolgáltatás biztosításával. A biztos kezdet gyermekházak kvázi napközbeni ellátást biztosító szerepe azokban a megyékben kiemelkedő, ahol a hátrányos helyzetű csoportok előfordulása

számottevőbb. A gyermekházak szakmai szempontból olyan hátrányt csökkentő ellátást biztosítanak, amivel hozzájárulhatnak az általuk gondozott gyermekek későbbi – bölcsődei, óvodai, iskolai – beilleszkedéséhez.

3. ábra

A napközbeni ellátásban részesülő gyermekek megyék szerinti megoszlása, 2014

A bölcsődét igénybe vevők aránya Vas és Komárom-Esztergom megyékben a legmagasabb, és közel minden 5. gyermek családi napközibe jár Pest és Fejér megyékben. A kistelepülések magas aránya miatt az óvoda-bölcsődei csoportok Zala, Baranya, Tolna és Nógrád megyékben elterjedtebbek. A biztos kezdet gyermekházakban gondozottaknak Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben kimagasló az aránya, ahol a településszerkezeti adottságok mellett a településen élő, hátrányos helyzetű 0–2 éves gyermekek aránya is meghatározó. (A gyámhatóságok nyilvántartása szerint e három megyében a bölcsődés korú gyermekek körében a hátrányos, illetve a halmozottan hátrányos helyzetűek aránya 74 és 89% közötti.)

A család mint igénybe vevő szempontjait meghatározó tényezők

Magyarországon a kisgyermek gondozását hagyományosan a család végzi évek óta. A bőkezűnek mondható családtámogatási rendszer mellett a rugalmas foglalkoztatási formák – európai viszonylatban igen alacsony – elterjedtsége is amellől szól, hogy a kismamák évekig otthon maradjanak gyermekeikkel. A rendelkezésre álló kapacitások és a kiépített ellátási formák mellett a területi különbségeket az is meghatározza, hogy milyen az adott térség gazdasági fejlettsége. A munkalehetőségek, valamint a településszerkezet – és az ezzel összefüggő ellátási kötelezettség – is hatással vannak arra, hogy mekkora a 3 évesnél fiatalabb korcsoportban a napközbeni ellátást igénybe vevők aránya.

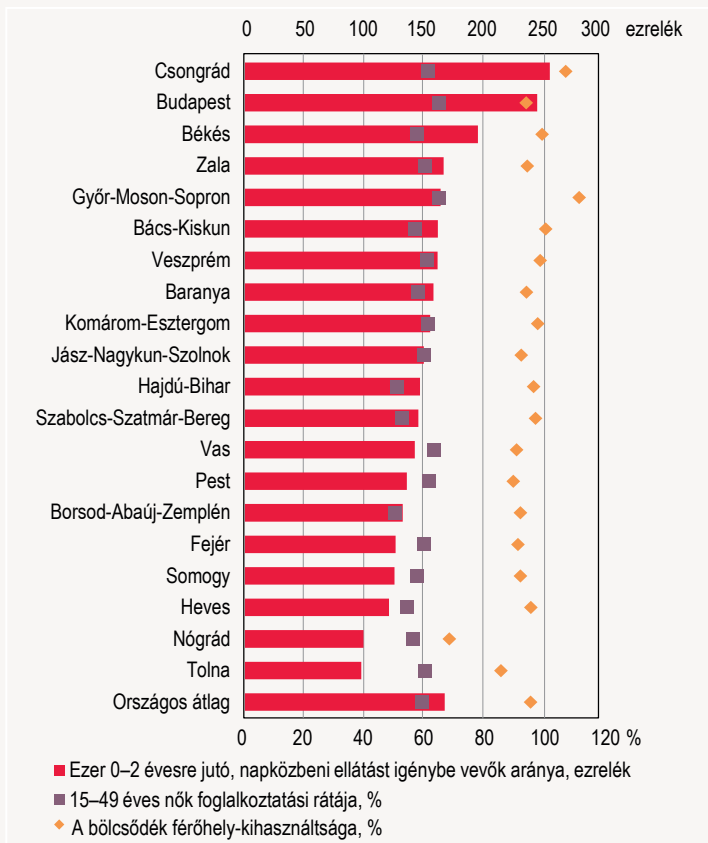
A gondozásból nagyobb szerepet vállaló személy – alapvetően az anya – biztos foglalkoztatása az alapvető feltétele annak, hogy a szülő elinduljon férőhelyet keresni a gyermeke számára. 2014-ben a 15–49 éves, szülőképes korú nők országos foglalkoztatási rátája 59,8% volt. 2014-től

³ A 2011. évi CXCV. törvény a többcéllú intézmények között említi az egységes óvoda-bölcsődét, ahol a 2. életévüket betöltött gyermekek az óvodai nevelésben ellátott gyermekekkel közös nevelésben részesülnek. Az elmúlt években az oktatásstatisztikai megfigyelések szerint 500–800 gyermeket gondoztak ebben az intézménytípusban, azonban a számbavételi különbségek miatt az elemzés az ellátáshoz való hozzáférés vizsgálatán túl nem terjed ki erre a formára.

lehetőség van a gyermekgondozási ellátások valamennyi formája mellett dolgozni és napközbeni ellátást igénybe venni. 2014-ben a gyermekgondozási ellátásban (gyed, gyes, gyet) részesülők aránya a 15–49 éves foglalkoztatott nők körében országosan 1,1% volt.

4. ábra

A napközbeni ellátást igénybe vevők aránya, a 15–49 éves nők foglalkoztatási rátája és a bölcsődék férőhely-kihasználtsága, 2014

Az ezer 0–2 éves gyermekre jutó napközbeni ellátást igénybe vevők aránya országosan 168 fő. E mellett a nők foglalkoztatottsági rátája 59,8%, a bölcsődék kihasználtsága pedig 96,2%-os. Ezen három tényező alakulásának együttes elemzésével következtethetünk arra, hogy a kapacitások esetleges bővítésének a lehetőségei hol adódtak még. Csongrád megyében például ezer 3 évesnél fiatalabb gyermekből 257 járt valamilyen napközbeni ellátást biztosító intézménybe, és az intézmények kihasználtsága 108%-os volt. A szülőképes korú nők országos átlagot meghaladó foglalkoztatási rátájával együtt valószínűsíthetően szükséges új férőhelyek létesítése a megyében. Győr-Moson-Sopron megyében a nők foglalkoztatottsági rátájának és a bölcsődék kihasználtságának az országos átlagot meghaladó értéke is arra utal, hogy férőhelyek létesítésével növelhető az ezer gyermekre jutó beiratottak aránya.

Bölcsődék, családi napközik, az ellátórendszer alappillérei

Bölcsődék

2014-ben hazánkban összességében 3,4%-os férőhelybővítést hajtottak végre: 383 településen, 736 bölcsődében, 38 614 férőhellyel várták a gyermekeket. A 2014-ben létesített 19 új bölcsődéből 9 olyan településen kezdte meg működését, ahol a népességszám meghaladja a 10 ezer főt. Ezen települések között van Salgótarján is, ahol a lakosságszám és a jogszabályi

kötelezettség ellenére 2013-ig csak családi napközi üzemeltetését tudta az önkormányzat felvállalni.

A férőhelyek 95%-a önkormányzati fenntartású volt az országban, ezt egészítette ki a nonprofit szektor 3,7, az egyházak 1,3, a központi költségvetési intézmények 0,4%-os szerepvállalása a férőhelyek biztosításában.

2014-ben 3145 bölcsődei csoportban időszakosan összesen 62 081 gyermek fordult meg. (A gyermekek közül a 3. életévét betöltve közel minden második (26 124 fő) még abban az évben bekapcsolódott az óvodai nevelésbe.) A 2014-ben bölcsődei felvételt nyert mintegy 31 ezer gyermek 1%-a esetében a beszoktatás sikertelen volt. Az elhelyezést nyert gyermekek 85%-ánál rendelkezett a szülő igazolható munkaviszonnyal. Közel 5 ezer kisgyermek esetében neveztek meg a szülők, hogy ki legyen a kisgyermeknevelő. A gyermekvédelmi jelzőrendszer 1048 esetben kérte a kisgyermek felvételét az adott bölcsődébe. A május 31-i referencianapon a bölcsődébe beiratott 37 269 kisgyermekből 229 volt érintett védelembé vételi eljárásban, 754 fő hátrányos, 439 kisgyermek halmozottan hátrányos helyzetű volt.⁵

A gyermekek 15%-ánál az étkezési díjat teljes mértékben elengedték rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultság okán. További 15%-uk 50%-os díjkedvezményben részesült fogyatékos, tartós betegség miatt, vagy azért, mert 3 vagy többgyermekes család gyermeke. 2014-ben az étkezési díjon felül a bölcsődék 42%-a kért gondozási díjat, amelyből összességében közel 1,3 milliárd forint bevételük származott. A bölcsődébe beiratott gyermekek közül minden 2. járt olyan intézménybe, ahol az év bármely szakában szedtek gondozási díjat. A gondozási díjat elrendelő intézményekben természetesen mindig voltak olyan gyermekek, akik mentesültek a gondozási díj megfizetése alól.

2014-ben a bölcsődei ellátásban részesülőkkel összesen 7126 gondozónő foglalkozott. Az elmúlt években a foglalkoztatott gondozónők száma a férőhelybővítésekkel és az új intézményekkel arányosan nőtt. Az egy gondozónőre jutó ellátandó gyermekek száma viszont csökkent, 2010-ben 6, 2014-ben már csak 5 kisgyermekről kellett gondoskodniuk.

A bölcsődék kihasználtsága a rendszerváltozás óta meghaladta a 100%-ot. 2013-ra országos szinten megszűnt a túlszűfolttság, 2014-ben a rendelkezésre álló férőhelyek 98,9%-ára jutott beiratott gyermek.⁶ Az országos kihasználtsági arány mögött azonban üres férőhelyek és az ellátáshoz nem jutó gyermekek is vannak. 1988 olyan kisgyermek volt, akinek a felvételét helyhiány miatt elutasították az adott bölcsődében. Az elutasított gyermekek 42%-a a fővárosban, további 47%-uk a 10 ezer főnél népesebb településen – tehát olyan helyen, ahol kötelező a bölcsődei ellátás biztosítása – igényelte a felvételét.

Családi napközik

2014-ben 1137 családi napközi 8209 férőhellyel működött országszerte, amelyek 71%-át a nonprofit szektor tartotta fenn. Az önkormányzatok szerepvállalása 12%-os volt. Ez a forma elsősorban a bölcsődét nem működtető kistélepüléseken alternatíva, illetve ott, ahol a meglévő bölcsődei kapacitások nem elegendőek. A családi napközik létesítése a bölcsődéénél egyszerűbb feladat. A férőhelyek közül minden 3. olyan településen működik, ahol nem kötelező a bölcsődei ellátás biztosítása, és minden 5. a fővárosban, tehát ott, ahol eleve jól kiépített a bölcsődei ellátórendszer.

2014-ben a május 31-i referencianapon összesen 7137 kisgyermeket láttak el családi napköziben. 60%-uk még nem töltötte be a 3. életévét, azaz bölcsődés korú volt. A 10 ezer főt meghaladó lélekszámú települések ennél magasabb (65%) aránya arra utal, hogy éppen ezeken a településeken mutatkozik nagyobb kereslet az ellátás iránt, és azt a bölcsődék nem tudják kielégíteni. A beiratott gyermekek 4%-a hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű. A rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülők aránya 4,8%. A családi napközi fogyatékos és/vagy tartós betegséggel élő kisgyermeket is fogadhat. 2014-ben 39 ilyen kisgyermeket láttak el családi napközi-

⁴ Míg korábban csak a gyes, addig 2014 után már a gyed mellett is korlátozatlan óraszámban lehet munkát vállalni úgy, hogy a gyermek még napközbeni ellátást biztosító intézményben is gondozható.
⁵ A gyermekjóléti alapellátások, így a bölcsődék arra is hivatottak, hogy a gondozásukba kerülő gyermek(ek) esetleges veszélyeztetettségét megszüntessék, orvosolják.
⁶ A bölcsődei kihasználtság arányát a 2013. december 31-i állapot szerint a rendelkezésre álló férőhelyek és a 2014. május 31-én beiratott gyermekek hányadosaként számítottuk. Ennek oka a két eszmei időpont közelsége, illetve azon torzító hatás kiküszöbölése volt, amelyet a 2014-ben létesített új férőhelyeken május 31. után még számba nem vett igénybe vevői létszám hiánya okozna.

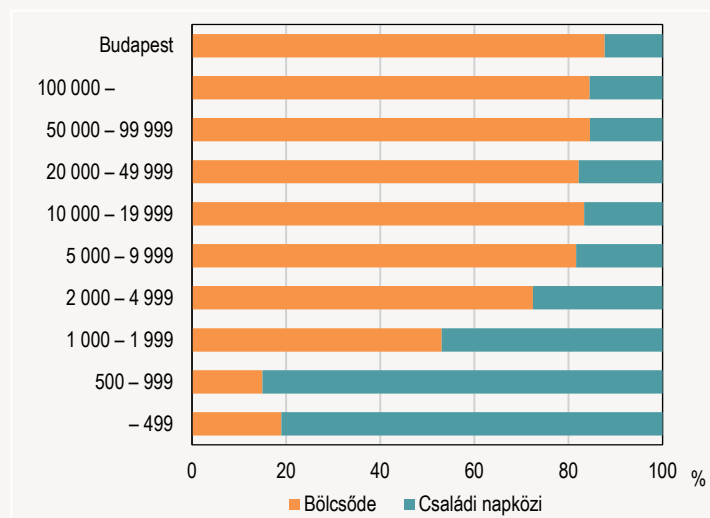
ben. Az elmúlt két évben is jelentős – azonban csökkenő ütemű – az emelkedés, 2014-ben a családi napközök befogadóképessége 12%-kal bővült.

A családi napközök és a bölcsődék együttes lefedettsége

A bölcsődék és családi napközök által biztosított összes férőhelyek eloszlása a települések népességnagyság-kategóriái szerint továbbra is a bölcsődék kimagasló arányát mutatja, már az ezer főnél népesebb településeken is.

5. ábra

Bölcsődei és családi napközis férőhelyek megoszlása a települések népességnagyság-kategóriái szerint, 2014

A bölcsődei férőhelyek többsége Budapesten található, de az arány évről évre csökken, és – egyértelműen – a kisebb lélekszámú települések javára. A férőhelyfejlesztések és a jogszabályban előírt kötelezettség ellenére 2014-ben továbbra sem működött bölcsőde 6 – Dabas, Kistarcsa, Maglód, Nagykáta, Pilisvörösvár és Tolna – 10 ezer főnél népesebb településen. A felsorolt települések mindegyikében a 0–2 évesek napközbeni ellátását családi napközök biztosították.

A kis lélekszámú, illetve a potenciálisan nagy férőhelyigényű településeken – a szülő munkába állásának megoldása érdekében – sok esetben a családi napközi biztosítja a kisgyermek ellátását.

A családi napközök térnyerése az elaprózottabb településszerkezetű megyékben (például Somogy, Heves vagy Baranya) jelentősebb. Ezzel szemben a nagyobb lélekszámú településekkel rendelkező alföldi (Békés, Jász-Nagykun-Szolnok) megyékben a bölcsődék az elterjedtebbek.

Azon településen vagy térségben, ahol a bölcsődei ellátás biztosítva van, akkor létesítenek családi napközöt, ha igény van rá: megfelelő számú kisgyermek és munkahely, és utóbbi lehetővé teszi a szülő számára a gondozási és étkezési díj megfizetését a gyermeke után. Ezt Budapest példája mutatja, ahol az évek óta jól működő bölcsődei infrastruktúra mellett mégis minden 10. férőhelyet családi napközi biztosít.

Területi lefedettség

A szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférés elve továbbra sem tud teljes mértékben érvényre jutni. 2014-ben 2592 településen az ott élő 65 338, 3 éven aluli gyermeknek helyben nem volt hozzáférhető sem a bölcsődei, sem a családi napközis ellátás; közülük sokuknak az ellátás egyetlen más formája sem, annak ellenére, hogy további 153 településen a gyermekjóléti ellátások helyett óvoda-bölcsődei csoportokban oldották meg a gyermekek elhelyezését. A 3 évesnél fiatalabb gyermekek 22%-a élt olyan településen, ahol helyben nem biztosított semmilyen napközbeni ellátás.

2014-ben 74 olyan település volt országsszerte, amelynek nem volt 3 évesnél fiatalabb lakója. Emellett 1443 olyan település is volt, ahol a 3 év alattiak száma nem érte el a 20 főt. Ezekben a településeken és azon a 340 további településen, ahol számuk 20–29 fő közötti, egyáltalán nem volt napközbeni ellátást biztosító intézmény. Azon a 90 településen, ahol a 3 évesnél fiatalabb gyermekek száma elérte az 500 főt, kivétel nélkül mindenütt működött bölcsőde.

A napközbeni ellátások potenciális igénybe vevői köre alapján a jelenleg is 100% feletti kihasználtsággal működő kapacitások válhatnak a jövőben még szűkösebbé. A bölcsődei intézménnyel rendelkező települések közül 2014-ben 174 településen 100 és 110% között volt a kihasználtság, 29 településen pedig még ennél is magasabb leterheltséggel működtek az intézmények. Ez utóbbi kategóriában már egyetlen budapesti kerület sem volt, viszont a fejlett intézményhálózattal rendelkező Csongrád megyei – Szeged, Hódmezővásárhely, Szentes, Csanádpalota – bölcsődékben kiugróan magas a kihasználtság, tehát akár további intézményekre is szükség lehet. Nagyon magas kihasználtsággal működnek továbbá a budapesti agglomerációhoz tartozó egyes települések (például Fót vagy Budaörs) bölcsődei is.

A bölcsődei vagy családi napközis ellátás igénybevitelét tovább befolyásolhatja a családtámogatási rendszerben beállt változás. A biztosítási jogviszonyon alapuló gyed esetében 2014-től a gyermek 1 éves kora után korlátozás nélkül lehet munkát vállalni, illetve több gyermek után egyszerre több ellátást is igénybe lehet venni. A gyed melletti munkavégzés lehetővé tételével Budapesten, Pest és Győr-Moson-Sopron megyékben – ahol a legtöbben részesülnek ebben az ellátásban – nőhet a napközbeni ellátások igénybevétele, hiszen a gyed folyósításának feltétele az előzetesen meglévő folyamatos munkaviszony, amelyhez visszatérve a kisgyermekes anyáknak meg kell tudniuk oldani a gyermekek munkaidőben történő gondozását.

A gyermekgondozási segítyt is érintették a változások. 2013-ban a gyermek 1 éves kora után – bizonyos kivételektől eltekintve – maximum heti 30 órában lehetett munkát vállalni, 2014-ben azonban ez az időbeli korlátozás megszűnt. A feltételek változásának hatása az ellátórendszer igénybevitelére a következő években vizsgálható.

További adatok, információk (linkek):

[Táblák \(Stadat\)](#)

[Tájékoztató adatbázis](#)

[Módszertan](#)

Elérhetőségek:

kommunikacio@ksh.hu

[Információs szolgálat](#)

Telefon: (+36-1) 345-6789

www.ksh.hu